

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду донетом на седници одржаној 26. октобра 2020. године одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње Миле Петровић, под насловом: **„Радноправна и социјалноправна заштита запослених од повреда на раду и професионалних болести”** у саставу: др Бранко Лубарда, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, у пензији, др Љубинка Ковачевић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду, и др Филип Бојић, доцент Правног факултета Универзитета у Београду.

Након што је прегледала докторску дисертацију, Комисија има част и задовољство да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду поднесе следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

I. Основни подаци о кандидаткињи и дисертацији

1. Основни подаци о кандидаткињи

Мила Петровић рођена је 20. септембра 1989. године у Београду. Основну школу завршила је у Београду, као носилац Вукове дипломе, док је гимназију завршила с одличним успехом 2008. године. Правни факултет Универзитета у Београду уписала је школске 2008/2009. године и дипломирала у року, с општом просечном оценом 8,3. Након тога, уписала је мастер студије, такође на Правном факултету, на под-модулу Радно и социјално право. Мастер студије је завршила 2014. године, с општом просечном оценом 10, одбравивши мастер рада обима 135 страна, на тему: "Кључни правни инструменти за заштиту старијих лица, са посебним освртом на старосну пензију".

У току 2013. године била је ангажована у својству приправника у Министарству за рад, запошљавање и социјалну политику Републике Србије, а у склопу међународног пројекта под називом: "Достизање адекватног, сигурног и одрживог пензијског система у Републици Србији кроз међусобну размену искустава" (*Reaching Adequate, Safe and Sustainable Pensions through Mutual Learning*).

Докторске студије на Правном факултету Универзитета у Београду, Радноправна ужа научна област, уписала је школске 2014/2015. године, при чему је испите на првој и другој години докторских студија положила с општом просечном оценом 10.

У септембру 2016. године, започела је с радом као волонтер у једној адвокатској канцеларији.

У току 2014. године, као део тима Правног факултета Универзитета у Београду, учествовала је у изради и представљању извештаја *'Labour Law for Migrant Workers and Diversity in the Workplace'* у оквиру Европског студентског семинара радног права и права социјалне сигурности, одржаног у Жирони (Шпанија), под називом: *European Student Seminar of Labour Law and Social Security*. Семинар је организовала група *REGES (European Working Group on Social Regulation)*, од 7. до 9. априла на Правном факултету Универзитета у Жирони.

У 2018. години учествовала је, као представник Правног факултета Универзитета у Београду, на Међународном семинару за младе истраживаче у области европског радног и социјалног права (*Seminar for young researchers on European labour law and social law*), који је организовао Факултет за право и администрацију Универзитета у Варшави од 10. до 13. маја. Учешће на семинару подразумевало је представљање резултата истраживања на енглеском језику, а кандидаткиња је представила рад на тему: *Social law protection from work related injuries and occupational diseases – Serbian and comparative law perspective*.

У јуну 2018. године похађала је и стекла сертификат на летњем курсу *Jean Monnet summer course on European Labour Law*, организованом од стране Правног факултета Универзитета у Амстердаму, у сарадњи с Универзитетом *Carlos III de Madrid*, а уз финансијску пофршку Европске уније. Курс је био посвећен теми: *EU Labour Law Perspectives: Enchancing the EU Social Pillar*.

У току 2018. године била је један од учесника на пројекту невладине организације Астра „My Way“, заједно с још 54 студента докторских, мастер и основних студија правних факултета у Србији. Том приликом, њеном тиму је припао задатак да истражи судску заштиту права радника. Рад под насловом „Судска заштита права радника и њен значај за борбу против радне експлоатације“, који је написала заједно с Јованом Милић и Јованом Карановићем, објављен је у оквиру зборника студентских радова, под називом: *Правни и институционални оквир борбе против радне експлоатације* (ур. Марио Рељановић и Љубинка Ковачевић), АСТРА, Београд, 2018, стр. 297-317. Рад на пројекту настављен је и 2019. године, где је кандидаткиња била део радне групе којој је поверен задатак да пружи конкретне предлоге у погледу даљих корака потребних за побољшање положаја младих на тржишту рада.

У 2019. години учествовала је на 12. међународном семинару за младе истраживаче у области европског радног и социјалног права (*Seminar for young researchers on European labour law and social law*) одржаном у Стразбуру. Семинар је организовао Институт за радно право у Стразбуру, од 16. до 19. маја, а кандидаткиња је изложила радна тему: *Employees' right to privacy and right to data protection and social network sites*. Исте године, кандидаткиња је учествовала на међународној конференцији докторанада у области права (*International conference of PhD students in law*) представивши рад на тему: “Economic aspects of prevention from work-related injuries and occupational diseases – preconditions and obstacles for an adequate incentive politics in the Republic of Serbia“, који је објављен у зборнику *European legal studies and research – international conference of PhD students in law, Universul Juridic* (S. C. Universul Juridic S. R. L, Bucureşti, 2019, стр. 352-361). Семинар је одржан 21. јуна 2019. године на Правном факултету Универзитета Вест у Темишвару (*Facultatea de Drept Universitatea de Vest din Timișoara*).

Кандидаткиња течно говори шпански и енглески језик (за чије знање је стекла и *CAE* сертификат), а служи се руским, италијанским и турским језиком.

У претходном периоду кандидаткиња је објавила више радова, у којима се бавила актуелним радноправним питањима:

1) „Положај деце на раду у Републици Србији“, *Радно и социјално право*, број 1/2017, стр. 193-211.

2) „Повреда на раду и професионална болест – кључни радноправни и социјалноправни аспекти“, у: Слободан Нешковић (ур.), *Друштвени феномени и корпоративна безбедност*, Центар за стратешка истраживања националне безбедности – ЦЕСНА Б, Београд, 2017, стр. 477-489.

3) „Особености нових ризика по безбедност и здравље на раду запослених – кључни радноправни аспекти“, *Радно и социјално право*, број 2/2018, стр. 207-225.

4) „Судска заштита права радника и њен значај за борбу против радне експлоатације“, у: Марио Рељановић, Љубинка Ковачевић (ур.), *Правни и институционални оквир борбе против радне експлоатације АСТРА*, Београд, 2018, стр. 297-317 (коауторски рад с који је написала заједно с Јованом Милић и Јованом Карановићем).

5) „Превенција повреда на раду и професионалних обољења - појам, трошкови и економски подстицаји за улагање у превенцију“, *Право и привреда*, број 7-9/2019, стр. 679–691.

6) „Правни режим повреде на раду и професионалног обољења у домаћем и упоредном праву“, *Страни правни живот*, број 1/2019, стр. 103-113.

7) „Economic aspects of prevention from work-related injuries and occupational diseases – preconditions and obstacles for an adequate incentive politics in the Republic of Serbia“, у: *European legal studies and research – international conference of PhD students in law*, Universul Juridic, București, 2019, стр. 352-361.

2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду на седници одржаној 24. фебруара 2020. године одобрило је кандидаткињи Мили Петровић израду докторске дисертације под насловом „Радноправна и социјалноправна заштита запослених од повреда на раду и професионалних болести“ и за ментора одредило др Љубинку Ковачевић, ванредног професора Правног факултета Универзитета у Београду.

Докторска дисертација Миле Петровић написана је на 387 страница (фонт *Times New Roman* 12, проред 1), с 2426 фуснота и у свему је усклађена са стандардима Универзитета у Београду који се односе на форму и садржај докторске дисертације. Дисертација садржи још и насловну страну на српском и енглеском језику, страну с информацијама о ментору и члановима Комисије, резиме на српском и енглеском језику и кључне речи, седам страница садржаја, као и попис литературе на 47 страна.

Дисертација је израђена на основу проучавања грађе која обухвата 516 библиографских јединица, коју чине монографски радови, уџбеници, радов у зборницима, научни и стручни чланци, а поред тога је консултован и велики број извора права међународног и унутрашњег порекла (права Републике Србије и права држава из истраживачког узорка), као и пресуде домаћих и страних судова, те пресуде Европског суда за људска права и Европског суда правде (Суда правде Европске уније). Текст дисертације је подељен у осам целина: увод, шест делова и закључак.

Универзитетска библиотека „Светозар Марковић“ је, у складу с Правилником о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, проверила оригиналност докторске дисертације коришћењем софтвера *iThenticate*. На основу Утврђено је да индекс сличности износи 25%, односно 27% (због квантитативне ограничености софтвера дисертација је била проверавана из два пута, сваки пут по пола текста). Све утврђене појединачне сличности с другим објављеним текстовима, при том, износе у највећем броју случајева мање од 1%, односно 1% (у крајње ретким случајевима 2%, 4% и 5%). Овај степен подударности последица је цитирања, библиографских података, упућивања на правне прописе, коришћења општих места и података и библиографских података о коришћеној литератури, што је у складу са чланом 9 Правилника. На основу свега изнетог, а у складу са чланом 8 став 2 Правилника о поступку провере оригиналности докторских дисертација које се бране на Универзитету у Београду, изјављујем да извештај указује на оригиналност докторске дисертације. Ово тим пре што је и провера докторске дисертације у анти-плагијат програму *Ephorus*, који се користи за проверу оригиналности студентских радова на Правном факултету Универзитетау Београду, показала прихватљиве резултате: подударање текста од 5%.

II. Предмет и циљ дисертације

Докторска дисертација има за *предмет* анализу кључних аспеката радноправне и социјалноправне заштите од повреда на раду и професионалних болести у међународном, домаћем и страним правима. С тим у вези, посебна пажња посвећена је питањима дефинисања повреде на раду и професионалних болести, њиховој превенцији, као и репарацији и одговорности за накнаду штете у случају њиховог настанка. Став који је, при том, заузет јесте да тенденција флексибилизације радног односа (која даје велику слободу послодавцу), појава дигитализације рада, примена зелених технологија, као и нових психосоцијални ризика представљају битна обележја савременог тржишта рада која запослене чине посебно рањивим, управо, у сфери заштити здравља и безбедности на раду и у сфери заштите од социјалних ризика. Ово тим пре што нелојална конкуренција на тржишту рада угрожава доследну примену концепције превенције повреда на раду и професионалних болести, док последице нових професионалних и социјалних ризика остају недовољно истражене и непознате. Претходном констатацијом се, при том, не умањује значај изазова које са собом и даље носе класични професионални и социјални ризици који су одувек присутни у свету рада, посебно на одређеним пословима (нпр. у области грађевинарства и другим областима у којима доминирају послови с повећаним ризиком), већ се питање заштите од повреда на раду и професионалних болести смешта у савремени контекст изразитих промена на тржишту рада с којима је тешко држати корак.

Према повреде на раду и професионалне болести спадају међу прве препознате социјалне ризике, и даље наилазимо на проблеме квалификације одређених повреда, као и на питање исцрпности каталога обољења која могу бити квалификована као професионалне болести. Ови изазови са собом носе и питање (не)примерености примене преференцијалног третмана у случају повреда на раду и професионалних болести, а у односу на повреде и болести које нису професионалне природе, као и питање одговорности послодавца за штету која је њима проузроковану запосленом. С друге стране, превенција, као најадекватнији одговор на проблем повреда на раду и професионалних болести, а која, као концепт, прожима како домаће, тако и међународно и упоредно право, наилази на озбиљне проблеме при својој примени. Ово стога што у

домаћем правном животу није развијена пракса пријављивања повреда на раду и професионалних болести, а, због чега изостаје и њихова потпуна и правилна евиденција, а самим тим и могућност утврђивања њиховог узрока, односно могућност њиховог отклањања или бар умањивања, као и могућност осмишљавања и примене одговарајуће превентивне политике. Осим тога, чини се да послодавци не наилазе на довољан подстицај за улагање у превенцију, те да сматрају да им је економски исплативије да „калкулишу“ с ризиком и сnose трошкове евентуалних репараторних давања у случају настанка повреде на раду и професионалних болести, него да улажу у превенцију, која, по правилу, изискује средства која нису занемарљива. С тим у вези, ваља имати у виду да се значај превенције огледа како у избегавању, односно смањењу броја повреда на раду и професионалних болести и у достизању одговарајућег нивоа заштите здравља запослених, тако и у позитивним економским последицама које она може имати за послодавца и за привреду уопште. Кандидаткиња је, отуд, пошла од поставке да је неопходно осмислити адекватну подстицајну политику, која би улагање у област превенције, односно у област безбедности и заштите здравља на раду учинила примамљивим и исплативим за послодавце. При том, с правом, организовање ефикасног система пријављивања повреда на раду и професионалних болести уочава као предуслов за квалитетну превентивну политику, будући да без правилног и потпуног сагледавања броја повреда на раду и професионалних болести, њихове озбиљности и њихових узрока, као и радних места и индустријама у којима су се десиле, не може бити говора о задовољавајућој превенцији. Ово тим пре што статистички подаци за Републику Србију говоре о тренду непријављивања повреда на раду и професионалних болести у нашој држави. Пошавши од назначених поставки, кандидаткиња је приступила одређењу појмова повреде на раду и професионалних болести као професионалних и као социјалних ризика, као и разматрању правног оквира и правног режима спречавања и заштите од ових појава у међународном, упоредном и домаћем радном и социјалном праву. То је укључило и разматрање питања обештећења запослених за штету која је настала услед повреда на раду и професионалних болести. Реч је о врло деликатном питању, посебно имајући у виду његову повезаност с питањем организације система социјалне сигурности, правилима која се тичу одговорности послодавца за штету проузроковану услед повреде на раду, односно професионалне болести, као и с проблематиком превенције повреда на раду и

професионалних болести. С тим у вези, ваља имати у виду да у Републици Србији, наменски доприноси за ризике повреде на раду и професионалне болести још увек не постоје, већ се у погледу обавезног социјалног осигурања примењује јединствена стопа доприноса у коју је укључен и ризик повреде на раду, односно ризик професионалне болести, што је решење које већ дуже време трпи критике у научној и стручној литератури. Ово стога што непостојање наменских доприноса за наведена два ризика повлачи са собом немогућност диференцијације доприноса који би се уплаћивали у делатностима у којима су овакве повреде и болести честе, нити постоји диференцијација доприноса који би био уплаћиван од стране несавесних послодаваца који не примењују стандарде безбедности и здравља на раду у односу на износ доприноса уплаћиван од стране савесних послодаваца (*bonus malus*). Додатно, послодавац у Републици Србији може одговорати за накнаду штете у случају наступања наведена два ризика како по основу субјективне одговорности, тако и по основу објективне одговорности (одговорност за штету од опасне ствари или опасне делатности). С тим у вези, кандидаткиња полази од поставке да решење српског законодавца у погледу круга обвезника доприноса не мора бити препрека за ограничавање одговорности послодавца у погледу накнаде штете за повреду на раду, односно професионалну болест. Такође, не сме се губити из вида ни члан 53 Закона о безбедности и здрављу на раду, којим је утврђена обавеза послодавца да осигура запослене од повреда на раду, професионалних болести, као и болести у вези с радом, при чему висина финансијских средстава намењених за ту сврху зависи од нивоа ризика од повређивања, професионалне болести или болести у вези с радом. Једно од могућих тумачења овакве одредбе јесте да подразумева прописивање обавезе уплате приватног осигурања, односно као да је интенција законодавца била да обавезе послодавце да се осигурају од одговорности за штету насталу услед повреда на раду и професионалних болести. С друге стране, услови и поступци оваквог осигурања треба да буду уређени посебним законом, а како такав закон још увек не постоји, кандидаткиња је имала за циљ и да понуди предлоге *de lege ferenda* за попуњавање ове правне празнине.

Надаље, дисертација има за циљ и уочавање веза које постоје између ризика повреде на раду, односно професионалне болести и свих грана социјалног осигурања. Тако, у случају наступања ризика повреде на раду, односно професионалне болести, радник може оставривати права из здравственог, пензијског и инвалидског, и из

осигурања за случај незапослености. Имајући у виду констатацију да уплата доприноса за обавезно социјално осигурање од стране послодавца у једном свом делу за сврху има и да га осигура од одговорности за штету до које је дошло услед повреде на раду и професионалне болести уколико се понашао савесно, кандидаткиња критички разматра решење домаћег законодавца које се тиче накнаде зараде за време привремене спречености за рад. Ово стога што је послодавац обавезан да исплаћује накнаду зараде за време привремене спречености за рад запосленом за све време трајања његове спречености за рад, уколико је узрок спречености за рад повредана раду, односно професионална болест. Иако, упоредноправно посматрано, није неуобичајено да послодавац исплаћује овакву накнаду у одређеном периоду, она након истека тог периода бива исплаћивана из надлежног фонда или другог носиоца обавезног социјалног осигурања. С тим у вези, кандидаткиња полази од поставке да чињеница да је послодавац обавезан да исплаћује запосленом накнаду зараде за привремену спреченост за рад до које је дошло услед повреде на раду или професионалне болести за све време трајања привремене спречености за последицу има да она уопште нема карактер права из обавезног социјалног осигурања (осим изузетно), због чега је предметом дисертације обухваћено и сагледавање (не)оправданости могућих решења, посебно у светлу ратификованих конвенција Међународне организације рада.

Предмет дисертације условљава и њен *циљ*, који се састојао у следећем: 1) да се укаже на рањивост здравља запослених у условима рада који су карактеристични за савремено тржиште рада; 2) да се пружи преглед професионалних ризика по здравље запослених, уз истицање њихових могућих последица; 3) да се испита адекватност правног и институционалног оквира заштите запослених од повреда на раду и професионалних болести у Републици Србији; 4) да се сагледају могућности унапређења примене концепта превенције повреда на раду и професионалних болести; 5) да се испитају могућности легислативних измена у погледу проблематике одговорности послодавца за штету проузроковану повредом на раду или професионалном болешћу, а ради изналажења решења које би највише погодновало равнотежи интереса запослених и послодавца; 6) да се испитају могућности унапређења система социјалног осигурања у Републици Србији, а у погледу заштите за случај повреде на раду, односно професионалне болести.

Предмет и циљ истраживања условили су и методе које су коришћене у раду. Примарно су коришћени догматски и упоредноправни метод, како би се ризик повреде на раду и професионалне болести и питање њихове превенције и заштите испитали како у домаћим правним оквирима, тако и у инструментима универзалног и регионалног карактера, па и у изворима права одабраних страних држава. У том смислу, у истраживању је испитан аспект обухвата ова два ризика, питање њихове превенције (односно концепта безбедности и заштите здравља на раду), проблематика одговорности за штету проузрокованом повредом на раду и професионалном болешћу и, коначно, питање заштите од ризика повреде на раду и професионалне болести у систему социјалног осигурања. С тим у вези, у току истраживања упоређена су и одређена решења домаћег права са одговарајућим упоредноправним решењима, а ради *de lege lata* и *de lege ferenda* сагледавања предмета истраживања. С друге стране, аксиолошки метод употребљен је ради заузимања конкретног става о томе колико садашњи правни и институционални оквир могу послужити својој сврси, чиме је и створена могућност да се дају адекватни предлози у погледу евентуалних измена, односно унапређења постојећих законских решења и праксе. Мада се истраживању приступило превасходно са правног аспекта, коришћени су и историјски и социолошки метод, ради истраживања друштвеног контекста који је условио настанак и развој идеје о потреби посебне заштите радника у случају наступања ризика повреда на раду и професионалне болести, заштите здравља и интегритета радника и, с тим у вези, примене концепта заштите здравља и безбедности на раду, као и развоја уређивања одговорности за штету проузроковану повредом на раду и професионалном болешћу. Осим тога, анализирана је и судска пракса - домаћа, страна и међународна (европских судова), као и сазнања и ставови психологије и медицине рада, у обиму који је био неопходан за истраживање ове теме.

III. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У дисертацији која је пред нама, кандидаткиња је потврдила осам полазних хипотеза. Прва од њих подразумева поставку да *увођење посебног осигурања за случај наступања повреде на раду, односно професионалне болести*, који би подразумевало

адекватну компензацију, а уз ограничење одговорности послодавца за штету у том смислу, може бити одговор на потребу за равнотежом у погледу заштите интереса запослених и послодаваца.

Наредна хипотеза гласи да *одговорност послодавца за исплату накнаде зараде за време привремене спречености услед повреде на раду и професионалне болести, на начин прописан одговарајућим прописима, није у складу с ратификованим конвенцијама Међународне организације рада, и са собом носи и друге негативне последице по заштиту запослених од повреда на раду, односно професионалних болести*, као што је даља пракса непријављивања повреда на раду и професионалних болести и, последично, стварање препрека делотворној превенцији повреда на раду и професионалних болести.

У свом истраживању, кандидаткиња је потврдила и хипотезу да је *утврђивање наменских доприноса у погледу ризика повреде на раду и ризика професионалне болести предуслов за примену одговарајућих економских подстицаја за послодавце за улагање у превенцију повреда на раду и професионалних болести*, те да, у складу с тим, може имати и значајну улогу у погледу заштите од ових двају ризика.

На претходну хипотезу надовезуј се и хипотеза да *осмишљавање адекватних економских подстицаја за послодавце у случају улагања у спречавање повреда на раду и професионалних болести (попут диференцијације висине доприноса у складу с претходним искуством – bonus malus) може представљати задовољавајући одговор на понашање послодавца који не примењују стандарде безбедности и заштите здравља на раду*. И ова полазна хипотеза је потврђена.

Истраживање посвећено социјалноправној заштити од социјалних ризика заокружено је потвривањем хипотезе да је *образовање ефикасног система пријављивања и регистрације повреда на раду и професионалних болести предуслов за организовање делотворне заштите од повреда на раду и професионалних болести у систему социјалног осигурања*.

Када је реч о радноправној заштити у ужем смислу, кандидаткиња је пошла од хипотезе да *систем листа професионалних болести, који се примењује у Републици Србији, има за последицу да се и обољења која су последица психосоцијалних ризика на раду могу квалификовати само као обољења у вези с радом*, чиме се запослени лишавају

преференцијалног третмана који имају оболели од професионалних болести. У том сислу је, уз ову општу хипотезу, постављена и посебна хипотеза да би одговарајуће решење за овако неправичну праксу могла бити примена *мешовитог система квалификације*.

Такође, у дисертацији је успешно потврђена и важна полазна хипотеза да *квалификација изненадних здравствених погоршања (као што је, примера ради, срчани удар) као повреда на раду није* пожељна, нити је у складу с потребом за изналажењем равнотеже између интереса запосленог и послодавца, осим у изузетним случајевима, у којима домаћи прописи, уосталом, и пружају могућност.

Коначно, кандидаткиња је потврдила и полазну хипотезу да *обавезно приватно осигурање послодавца од накнаде штете до које може доћи услед повреде на раду, професионалне болести, као и болести у вези са радом, као могућност која постоји у складу с меродавним домаћим прописима о безбедности и здрављу на раду отвара бројна питања која, уколико не буду праћена задовољавајућим законским одговорима, могу представљати препреку за делотворну заштиту од ових ризика* (питање колики би износ премија био прихватљив за послодавце, како би се увођење новог намета – у виду премије осигурања одразило на питање доприноса за обавезно социјално осигурање, које би облике штете овакво осигурање покривало, итд.).

IV. Кратак опис садржаја дисертације

Након *Увода*, у ком је указано на предмет и циљ истраживања, као и на научну и друштвену релевантност теме, методолошки оквир и главне хипотезе, у Првом делу рада изложени су резултати анализе потребе радника за заштитом здравља и интегритета. Кандидакиња овде, наиме, говоримо о радницима, а не о запосленима, јер је појам радник знатно шири од појма запосленог, који обухвата само једну категорију радника, док потреба за заштитом појединаца који обављају рад за другог датира и пре постојања радног односа, као таквог. У том смилу је приказан историјски развој заштите здравља радника, будући да је човечанство превалило дуг пут од политике економског либерализма, која је за резултат имала индиферентност законодавца и послодавца према

питању заштите здравља и безбедности на раду, до гарантовања заштите целокупног интегритета радника (физичког, психичког или моралног интегритет). Будући да је такав заокрет омогућио да се здравље радника посматра у својој целисти, циљ радног права више не представља само одсуство повреда на раду и професионалних болести, већ подразумева потпуну добробит радника, оличену у највишем стандарду њиховог психичког и физичког здравља, као и достојанства њихове личности на раду и у радној средини. Ова анализа се, отуд, завршава приказом различитих професионалних ризика по здравље запослених, као појма који је знатно еволуирао од првобитно препознатих професионалних ризика по физичко здравље запослених, преко психосоцијалних ризика који представљају пошаст модерног доба, до потпуно нових професионалних ризика чије последице махом нису довољно познате ни истражене. Додатно, оваква анализа захтевала је и посебан осврт на питање стреса, као последице психосоцијалних ризика и као стања које се не може окарактерисати као обољење, али које свакако може представљати узрок различитих обољења.

Истраживање је настављено анализом повреде на раду, чему је посвећен *Други део дисертације*. У том смислу је направљена дистинкција између израза повреда на раду и несрећа на раду, будући да се они често употребљавају као њен синоними, иако је несрећа на раду узрок повреде на раду, тј. одређени непланиран и неочекиван догађај од кога оваква повреда и потиче. Размрешењу ове термилошке конфузије не иде на руку ни чињеница да се неки аутори залажу за разликовање још једног додатног појма, појма незгоде на раду, што је наметнуло потребу да се у дисертацији одреди појам повреде на раду, као елемента који, између осталог, представља и основ за примену посебних правила репарације. Наиме, опсег појма повреде на раду може се разликовати од једног до другог правног система, али и од једног до другог меродавног правног прописа у оквиру истог правног система. Стога је у дисертацији испитана садржина предметног појма како у домаћем, тако и у упоредноправном оквиру, што је, потом, условило и потребу за издвајањем и анализом битних елемената појма повреде на раду (као професионалног, али истовремено и социјалног ризика). Овако постављен други део дисертације заокружује разматрање посебно актуелне проблематике могућности квалификације одређених изненадних, мултикаузалних здравствених погоршања (нпр. срчаног удара) под категорију повреда на раду и, истовремено, преиспитивање исправности и правичности такве

квалификације, имајући у виду преференцијални третман који се гарантује лицима који су жртве повреда на раду и професионалних болести, као изричитих последица обављања рада, као таквог. Потоње, пре свега, због отежане, а потенцијално и немогуће детерминације правог и искључивог, па чак и претежног узрока наступања оваквих здравствених проблема, што овакву квалификацију чини више него подобном за расправу и разматрање.

У *Трећем делу* дисертације, исти корак било је неопходно предузети и у погледу одређења професионалних болести, а што је укључило њихову дистинкцију у односу на обољења у вези с радом, која не подлежу посебним правилима репарације и која за јединствени и искључив узрок немају рад. Мултикаузалност оваквих обољења посебно је проблематична ако се има у виду да понекад могу бити претежна последица обављања рада, а што овакве, граничне случајеве, чини и основом расправе о квалификацији одређених обољења као професионалних болести. Дуготрајна изложеност штетним условима рада чини један од елемената професионалне болести, као професионалног ризика, али ће квалификација професионалне болести зависити и од конкретног система који се у одређеној држави примењује, што је условило и потребу за њиховом детаљном анализом. На то се надовезују и проблеми модерних професионалних болести, могућности установљавања непосредне везе између фактора ризика везаних за рад и таквих обољења, а на основу одговарајућих научних сазнања или уз помоћ других метода које су у складу с могућностима и праксом одређене државе, као и потребе права да се прилагоди садашњем тренутку и развојним потребама друштва. Поред назначених питања, кандидаткиња је преиспитала и битне елементе професионалне болести као социјалног ризика, што је посебан основ за расправу када се ради о неизвесности као битном елементу појма социјалног ризика уопште.

У *четвртом делу* овог рада, кандидакиња се упустила у анализу правног оквира од значаја за спречавање и заштиту од повреда на раду и професионалних болести како на међународном нивоу, тако и у домаћем праву. У том смислу је, најпре, размотрено место права на безбедност и здравље на раду у корпусу људских права, као и нормативна садржина његових гаранција (непосредна или посредна - кроз његову перцепцију као интегралног дела права на здравље). Осим тога, анализирани су општа или посебна заштита које се тим поводом пружају, као и гаранције права на социјалну сигурност, те

правила о координацији националних система социјалне сигурности (као неизбежног елемента заштите од социјалних ризика у ери миграција мотивисаних потрагом за бољим животом и професионалним напретком).

Пети део дисертације посвећен је радноправној заштити од повреда на раду и професионалних болести. У том смислу, најпре је разматрано питање заштите здравља и безбедности на раду, уз преиспитивање њене садржине и елемената, како у складу с ужом, тако и у складу са широм концепцијом, која поред превенције повреда на раду и професионалних болести, односно заштите безбедности и здравља на раду у ужем смислу, подразумева и све оне елементе који су неопходни за постизање достојанства запосленог у радној средини. Приклањајући се потоњој, широј концепцији заштите здравља и безбедности на раду, кандидаткиња је успешно анализирала питање превенције, као и међусобну повезаност здраве радне и здраве животне средине. То је укључило и разматрање питања утврђивања услова за заснивање радног односа, уређивања радног времена, значаја одмора за здравље запослених, природе и улоге права на правичну зараду за заштиту здравља запослених, садржине права на приватност, те права на заштиту од узнемиравања (како од психичког узнемиравања – злостављања на раду, тако и од сексуалног и дискриминаторског узнемиравања). Будући да обезбеђивање заштите здравља и безбедности на раду, иако представља пре свега обавезу послодавца, а право запослених, подразумева и одређене обавезе запослених, у раду су размотрена основна права и обавезе субјеката радног односа у области заштите здравља и безбедности и на раду. Ово тим пре што учешће запослених у одлучивању о безбедности и заштити здравља на раду чини кључан елемент организовања и управљања безбедношћу и здрављем на раду, с обзиром на чињеницу да се запослени налазе у положају који им омогућава боље разумевање и процену постојећих опасности и ризика у радној средини. Ово повлачи и питање значаја социјалног дијалога и партиципације запослених у области безбедности и заштите здравља на раду, као суштински битног елемента адекватне превентивне политике, будући да запослени најбоље познају послове којима се баве, начин на који су они организовани, као и радне процесе и квалитет радне средине у којој обављају рад, а и посебно су заинтересовани за примену адекватног стандарда безбедности и заштите здравља на раду.

Пети део дисертације настављен је анализом институционализације безбедности и здравља на раду у Републици Србији, уз посебан осврт на проблеме са којима се суочавају службе медицине рада, а, затим, и разматрањем кључних радноправних аспеката надзора над применом прописа о безбедности и заштити здрављу на раду. На то се надовезује и критичко преиспитивање проблематике пријављивања повреда на раду и професионалних обољења, јер је за осмишљавање одговарајућих корака и активности у циљу утврђивања адекватне превентивне политике нужно поседовати поуздане податаке о броју повреда на раду и професионалних болести, о степену њихове озбиљности и, наравно, о радним местима и индустријама у којима је до њих дошло. Будући да кандидаткиња Петровић полази од поставке да је у Републици Србији раширена пракса непријављивања повреда на раду и професионалних обољења, као један од задатака ове анализе преузела је и тода истражи који су узроци овакве праксе. Надаље, у Петом делу рада свеобухватно је размотрено и питање накнаде штете проузроковане повредама на раду и професионалним болестима, односно питање одговорности послодавца и различитих система обештећења, као и питање одговорности за ову врсту штете у Републици Србији. Такође, посебна пажња је посвећена колективном уговорном осигурању од повреда на раду и професионалних болести, као и дужности послодавца, прописаној Законом о безбедности и здрављу на раду, да своје запослене осигура од повреда на раду, професионалних обољења и обољења у вези с радом ради обезбеђивања накнаде штете. У том смислу је повучена потребна паралела између ове две, по својој природи, потпуно различите врсте осигурања. Колективно уговорно осигурање, на начин на који је прописано Законом о раду, не представља обавезу већ могућност која се препушта доброј вољи послодавца, осим у случају када је уплата премија на име оваквог осигурања утврђена колективним уговором о раду, када она поприма облик обавезе. С друге стране, Закон о безбедности и здрављу на раду говори о дужности послодавца, али, како истовремено говори и о закону којим треба уредити „услове и поступке осигурања од повреда на раду, професионалних обољења и обољења у вези са радом запослених“, одредбу о дужности осигурања своди бемало на флоскулу, имајући у виду да одговарајући закон до данас није донет. Стога је у дисертацији целовито размотрен и начин на који би се такво осигурање могло спровести, уз сва отворена питања која се, с тим у вези, намећу.

Коначно, *Шести део дисертације* посвећен је социјалноправној заштити од повреда на раду и професионалних болести, због чега је, најпре, указано на међусобну повезаност ових двају ризика с другим основним социјалним ризицима, попут ризика незапослености. Након представљања могућих облика пружања заштите од ризика повреде на раду и професионалне болести у систему социјалног осигурања, као и заштите од ових ризика која се пружа у оквиру система социјалног осигурања у Републици Србији, кандидаткиња се посветила разматрању питања заштите лица која поседују преосталу радну способност. Потоње питање посебно је битно уколико се има у виду да се ова лица више не сматрају инвалидима, у смислу важећих прописа о пензијском и инвалидском осигурању, чиме се лишавају и обештећења гарантованог у оквиру пензијског и иваидског осигурања на име смањене способности да својим радом зарађују за живот. Осим тога, размотран су и могућа решења за спровођење реформи у области социјалноправне заштите за случај повреда на раду и професионалних болести у Републици Србији, што је захтевало анализу не само неопходности, већ и пожељности и особености таквих измена.

У *Закључку* су сумирани налази везани за предности и недостаци најважнијих правних и ванправних инструмената за спречавање и заштиту од повреда на раду и професионалних болести, посебно с аспекта домаћег права *de lege lata* и *de lege ferenda*.

V. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација „Радноправна и социјалноправна заштита запослених од повреда на раду и професионалних болести” пружа одговор на нека од посебно деликатних и захтевних питања која постоје у науци и пракси, у вези с кључним радноправним и социјалноправним аспектима заштите запослених за случај повреда на раду и професионалних болести. У дисертацији је, наиме, указано на рањивост здравља запослених у условима који су карактеристични за савремено тржиште рада, пружен је преглед кључних професионалних ризика по здравље запослених, испитана је адекватност правног и институционалног оквира заштите запослених од повреда на раду и професионалних болести у Републици Србији, сагледане су могућности за унапређење

примене концепције превенције повреда на раду и професионалних болести, испитане су предности и недостаци меродавних правила о одговорности послодавца за штету проузроковану повредом на раду и професионалном болешћу, као и услови за унапређење система социјалног осигурања у погледу заштите од повреде на раду и професионалне болести, као основних социјалних ризика.

У том смислу се нарочито издаваја вешто изведено критичко преиспитивање правне квалификације повреда на раду и професионалних болести, посебно из угла болести које могу бити мултикаузалног порекла односно које могу настати као производ рада, али и других чинилаца, као што је нпр. стрес, а поводом којих се отвара низ изузетно деликатних питања, попут значаја изузетности, изненадности и интензитета одређеног догађаја за „презумпцију“ узрочности између рада и здравственог оштећења. Својим квалитетом истиче се и разматрање система пријављивања повреда на раду и професионалних болести, који кандидаткиња правилно сматра предусловом за адекватну превентивну политику, посебно за утврђивање различитих економских подстицаја за савесне послодавце да улажу у заштиту здравља и безбедност на раду, уз утврђивање казни за несавесне послодавце послодаваце (нпр. *bonus malus*). Постигнути резултати чине се посебно важним из угла распрострањене евазије пријављивања повреда и болести професионалне природе у Републици Србији, будући да без ефикасног система пријављивања не може постојати ни неопходно знање о узроцима повреда и обољења професионалне природе, као ни о делатностима и послодавцима код којих је до оваквих повреда и обољења дошло, чиме се додатно отежава осмишљавање одговарајуће превентивне политике и ствара зачарани круг који спречава делотворну заштиту запослених. Будући да прикривању повреда на раду и професионалних болести може допринети и чињеница да послодавац може одговарати за штету која је њима проузрокована како на основу објективне, тако и на основу субјективне одговорности, дисертација садржи и важна разматрања овог питања, али и контроверзног питања обавезе послодавца да, у смислу одредаба Закона о безбедности и здрављу на раду, осигура своје запослене од повреда на раду, професионалних обољења и обољења у вези с радом. Ово тим пре што у међувремену није донет посебан закон који би уредио услове ове врсте осигурања, због чега су драгоцене разматрања која се тичу природе и организације овог осигурања, посебно у светлу ратификованих међународних инструмената. На то се

надовезује и преиспитивање могућности за унапређење система социјалног осигурања у Републици Србији, у делу који се тиче социјалних ризика повреде на раду и професионалне болести.

Упркос свом значају и комплексности, питање заштите од повреда на раду и професионалних болести није у довољној мери истражено у домаћој научној литератури, посебно у светлу нових професионалних ризика и њихових последица. Стога посебан квалитет дисертације представља то што нуди узорну систематизацију досадашњих научних сазнања у овој области, уз осмишљавање више оригиналних предлога за унапређење домаћег законодавства и праксе, који могу бити од користи законописцу, али и социјалним партнерима и органима и телима задуженим за надзор над применом меродавних прописа и за заштиту економских и социјалних права.

VI. Закључак

Докторска дисертација кандидаткиње Миле Петровић бави се једним од посебно деликатних и сложених питања савременог радног и социјалног права, питањем заштите од повреда на раду и професионалних болести у домаћем, међународном и упоредном праву. Реч је о проблематици коју је нужно сагледати у њеној целисти, не само због чињенице да се ради о питању које има своју изузетну моралну, али и економску конотацију, већ и због свих питања која поставља пред право као науку, а што се показало као немали истраживачки изазов, који је кандидаткиња с успехом савладала. То, најпре, вреди за питање рањивости здравља запослених у савременим условима рада, због појаве нових облика рада, нових психо-социјалних ризика и других професионалних ризика који обележавају модерни свет рада, а, затим и за поуздану правну квалификацију одређених здравствених погоршања као повреда на раду, те за питање мере у којој је постојећи систем квалификације професионалних болести адекватан и правичан, нарочито из угла болести које могу бити мултикаузалног порекла. Кандидаткиња правилно сагледава и значај превенције повреда на раду и професионалних болести. Иако је превенција концепт који прожима савремено радно право, чини се да јој у пракси није дат одговарајући значај, због чега је важно што су у дисертацији целовито размотрене кључне препреке које стоје

на путу делотворној примени мера превентивне политике, уз осмишљавање предлога за превазилажење уочених проблема, укључујући могућност увођења подстицаја за доследну и дисциплиновану имплементацију превентивних мера. С тим у вези, посебно је значајно критичко разматрање система пријављивања повреда на раду и професионалних болести, јер важеће правно решење у Републици Србији не пружа одговарајуће резултате. Такође, драгоцено је и свеобухватно испитивање (не)оправданости новелирања правног оквира одговорности послодавца за штету проузроковану повредом на раду или професионалном болешћу, и зрело разматрање (не)оправданости формирања новог фонда, односно новог огранка у оквиру општег система обавезног социјалног осигурања који би био посвећен заштити за случај повреда на раду и професионалних болести.

Назначена питања разматрана су у светлу изузетно богате класичне и рецентне литературе, чији је списак обухватио чак 516 библиографских јединица, као и бројих меродавних извора права унутрашњег и међународног прекла, те судске праксе домаћих и страних судова. На тим основама, правилно и потпуно је уочена комплексност и међусобна повезаност свих кључних елемената радноправне и социјалноправне заштите који се пружају у случају повреде на раду, односно професионалне болести. Остварени резултати, најпре, имају научни, односно сазнајни, будући да, упркос свом значају и сложености, питање заштите од повреда на раду и професионалних болести није у довољној мери истражено у домаћој литератури, посебно у светлу нових професионалних ризика и њихових последица. На то се надовезује и практични значај спроведеног истраживања, посебно имајући у виду учесталост повреда на раду и професионалних болести у Републици Србији, велику неизвесност у погледу њиховог пријављивања и правне квалификације, као и низак ниво зајемчених социјалних престаџа. На то се надовезује и пракса заобилажења законских мера заштите запослених, што је, у извесној мери, олакшано и нејасним законским одредбама и правним празнинама. У том смислу су, наиме, посебно драгоцени предлози које је кандидаткиња формулисала *de lege ferenda*, имајући у виду меродавне изворе међународног и европског радног права, као и законодавство и праксу страних држава који су нарочито пажљиво изучени и критички преиспитани. Посебну вредност има и упућивање на предмете из праксе Европског суда правде (Суда правде Европске уније), чија јуриспруденција има изузетан значај за правилну примену прописа насталих као резултат хармонизације домаћег права с правом

Европске уније, а домаћи судови, нажалост, не препознају њен интерпретативни значај. Тиме је дат вредан допринос разумевању питања превенције и заштите за случај повреда на раду и професионалних болести и свим са њим повезаним питањима социјалног и (индивидуалног и колективног) радног права. Такође, резултати садржани у дисертацији могу послужити у апликативне сврхе и у контексту реформе српског радног и социјалног законодавства, јачања институционалног оквира заштите здравља и безбедности на раду, унапређења социјалног дијалога и приближавања идеалу социјалне правде.

Имајући у виду ваљаност и оригиналност закључака до којих је кандидаткиња дошла, Комисија констатује да је докторска дисертација Миле Петровић „Радноправна и социјалноправна заштита запослених од повреда на раду и професионалних болести“ самосталан и оригинални научни рад, да је написана у свему према раније одобреној пријави, те да представља леп допринос науци радног и социјалног права. Комисија сматра да ова дисертација испуњава све законске и статутарне услове да буде јавно брањена, те је слободна да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду предложи да донесе одлуку којом се допушта одбрана ове докторске дисертације.

У Београду, 29. новембра 2020. године

ИЗВЕСТИОЦИ

Проф. др Бранко Лубарда

Проф. др Љубинка Ковачевић

Доц. др Филип Бојић